

Passeig literari per Benidorm

Pasqual ALMIÑANA

Al bon i vell amic, Cinto Llorca, que, tot i ser de La Vila, estima Benidorm com el que més.

1 Introducció

Benidorm és una de les ciutats més importants del món del turisme de masses amb sol i platja. Però aquesta denominació moderna i cosmopolita conviu amb el Benidorm que ha evolucionant històricament i que als ulls del turista passa desapercibuda.

Benidorm és un destí turístic de platja i sol com a principal encant amb tot un seguit d'atraccions, serveis i llocs on fotografiar-se. Difícilment pot demanar més el turista per desconnectar de la vida quotidiana. Tanmateix, la nostra ciutat és més que un embolcall del paquet turístic que les agències de viatge els vénen. La ciutat té un poble que perviu, que manté encara determinats elements del passat que solament es poden veure si els coneixes. I també del present, sense els quals Benidorm no seria el que és i que els fulls informatius a l'abast contenen molt de passada i parcialment.

Passejar per Benidorm pot donar-nos moltes satisfaccions si quan mires coneixes el que veus. O ben al contrari, te n'adones del que hauria pogut ser i no és.

En el món de les noves tecnologies, passejar i conversar comença a ser un luxe. El cara a cara, el somriure, el gest, els sobreentesos, les mirades, els aromes, els perfums, les olors, l'espai entre els parlants, el volum i el to de la veu fan possible que una conversa siga un plaer. Compartir un espai, caminar-hi, observar-lo, mirar-lo és motiu de conversa, de transmissió d'idees, de preguntes, de respostes, veure el mateix objecte des de punts de vista diferents ens fa persones. Per tot això, Benidorm és l'espai a compartir i a gaudir en un passeig sense cap pressa. Però això no lleva que hi haja diferents ritmes que haurem d'obviar en el passeig perquè passejar per Benidorm no és anar pel desert, més aviat tot el contrari. Passejar per la nostra ciutat de dia, que no siga molt de matí o a l'hora de dinar, és una cursa d'obstacles que haurem de tindre en compte perquè el tràfic, per poc que siga per on passem, tot i ser la majoria carrers de vianants, sempre ens el trobarem. De la mateixa manera, ens trobarem molt de turista caminant pels carrers, encara que no hi haja botigues a mirar, senzillament no saben per on van i caminen. Durant els mesos d'estiu que la majoria de turistes s'estan a la platja no en trobarem però rau la dificultat de la calor embafosa i no és gens recomanable, entre altres coses perquè el que apeteix és banyar-se. El turisme de masses és això. No obstant, cal obviar-ho i preparar-se per a gaudir.

2 El principi de Benidorm

I per començar a mirar Benidorm és necessari fer-ho des del principi, des d'on va començar tot i el lloc no és altre que des del Castell. Però abans de la història que coneixem en va haver una altra que va de la mà del topònim Benidorm.

Foto 1. Primera aparició del topònim Benidorm en la Carta de Poblament

El nom de la nostra ciutat, el topònim, és d'origen preromà, *PĪNNA TŪRMI*, i significa penya del torm, o siga, penya de la penya que és la definició d'on ara ens trobem. Al mateix temps, tenim un altre topònim que anomena aquesta punta que divideix les dues platges, Alfalig, que ha evolucionat a Canfali i significaria el mateix però en àrab.

Ara ens trobem a la plaça del Castell, situada a la punta del Canfali, a la penya de la penya, des d'on contemplem la badia mediterrània, l'Illa, la serra Gelada i una gran part de la ciutat i del terme municipal perquè és el punt natural urbà més alt de la badia.

3. L'Illa

Segons conta la llegenda, l'Illa es troba enmig de la badia perquè la va posar d'una potada el cavall blanc de sant Jaume i per això al Puig Campana li falta un tros. El tall del Puig Campana en realitat és un efecte òptic des de la perspectiva de Benidorm. Si el mirem des de la Vila Joiosa o des d'Altea no es veu igual. Com a exercici visual podem contemplar-lo en un viatge des d'Altea a Benidorm per l'autopista i comprovarem com és de diferent, es veu una muntanya amb un cim punxegut; de la mateixa manera podem mirar-lo des de la Vila Joiosa i tampoc serà igual com el veiem des de Benidorm. El Puig Campana és la serra més alta que podem veure des del Castell, situada quasi tota al terme municipal de Finestrat.

Foto 2. L'Illa Arnau Almiñana

Però estàvem mirant l'Illa. Per a la gent de Benidorm no és ni una roca ni un illot, és l'Illa. Ni té cap altre nom que no siga l'Illa i en majúscula perquè és el nostre nom propi. La forma de triangle encara la fa més particular a la vista encara que si hi anem amb alguns dels vaixells anomenats *golondrinas* no trobarem res de particular sino és l'escateret que és un pardalet que fa molta pudor i també unes sendes per on podem recórrer-la i anar a la part més alta, al gros de l'Illa, des d'on contemplarem la mar immensa i la serra Gelada i en la llunyania el penyal d'Ifach i la Vila Joiosa i Benidorm al fons tot ple de gratacels. I si és un dia clar i tenim uns prismàtics a mà podem endevinar l'illa d'Eivissa. De la mateixa manera, podem comprovar, si mirem el fons de la mar, com l'Illa és la continuació submergida de la serra Gelada. I abans de tornar-hi, mirarem Benidorm i veurem el corrent marí que s'estableix entre la punta de les Caletes, dita també del Cavall, i la punta de l'Aguiló i que els nostres mariners li diuen *mitjan freu*, és a dir, enmig del canal. La sensació de trobar-se al capdamunt de l'Illa és indescriptible perquè et sents enmig de la mar, guaitant la immensitat de la mar, les diferents tonalitats del blau, amb una lleugera brisa acariciant-te, embolcallant-te, rebolicant-te els cabells, veient, si tens sort, el dofins en la llunyania. Tot un espectacle de la natura. També podem veure el far que avisa els navegants que hi passen prop. Segons l'estat de l'atmosfera, des del Castell o des de la platja, podem tocar l'Illa quasi amb la mà, si ha acabat de ploure o molt llunyana si hi ha viscor, és a dir, si entre ella i nosaltres l'aire no està net. També, depenent de la intensitat del sol, l'Illa pot tindre més lluentor o no tanta, les roques poden tindre tants matisos com la intensitat de la llum que s'hi reflecteix. En qualsevol cas, contemplar l'Illa és un goig perquè és l'estat natural pur en un paisatge que ja quasi no ho és.

4 Origen històric de Benidorm

Però abans d'avançar, cal establir l'origen històric de Benidorm perquè tenim un passat que podem demostrar documentalment i del que som hereus.

Bernat de Sarrià, almirall de la marina catalana i conseller dels nostres diferents reis, va atorgar, el 8 de maig de 1325, la Carta de Poblament a Benidorm, data a partir de la qual considerem la fundació de la nostra ciutat. El 8 de maig de cada any es representa en un escenari natural l'atorgament simbòlic de la Carta de Poblament a Benidorm escenificada per membres de l'Associació de *Penyes Verge del Sofratge* segons l'obra escrita per Pasqual Almiñana Orozco.

Foto 3. Representació de la Fundació de Benidorm

Si anteriorment van haver-hi altres pobladors és un fet demostrable per les restes lingüístiques que ara hem explicat i arqueològiques que més avant explicarem. L'any 1666, Beatriu Fajardo de Mendoza, senyora de Polop i Benidorm, va atorgar per segona vegada la Carta de Poblament a Benidorm perquè el despoblament havia arribat al punt de fer-lo desaparèixer com a municipi. La iniciativa de Beatriu Fajardo en construir el Reg Major de l'Alfàs va fer possible solventar el problema endèmic que sempre havia tingut Benidorm com era la manca d'aigua i les terres de secà es van transformar en regadiu. Tanmateix, no serà fins a la dècada del 70 del segle XX que amb els pous d'aigua de Beniardà se n'hi assegura l'abastiment definitiu.

5 La platja de Llevant

Dit açò, tornem al Castell i mirem cap a l'est, cap a la platja de Llevant, el nom de la qual és direccional, és a dir, la platja situada a l'est del poble, mentre que la de Ponent, és la platja situada a l'oest, tot prenent com a punt de referència, precisament la punta del Canfali que divideix les dues platges perquè el poble sempre havia crescut al seu voltant.

La perspectiva és espectacular per tots els gratacels que voregen la platja fins al racó de l'Oix i part de la serra Gelada. Si és estiu, trobarem la platja plena de turistes amuntonats prenent el sol o banyant-se. I si no és estiu, també, si fa un bon dia de sol.

L'últim gran canvi turístic ha estat trencar l'estacionalitat dels mesos d'estiu perquè Benidorm siga visitable durant tot l'any. Però hem de fixar-nos en els edificis que no passen de cinc plantes. Són els primers edificis que es van construir seguint les ordenances del primer PGOU (Pla General d'Ordenació Urbana) que es va aprovar l'any 1956. També hem de fixar-nos en els pocs xalets de primeries de segle XX que han perdurat. Aquests tres tipus d'edificacions sí que marquen tres conceptes de turisme. Els xalets de famílies benestants de primeries de segle XX

Foto 4. Platja de Llevant. Arnau Almiñana

són el resultat dels guanys en la indústria alcoiana arran de la Primera Guerra Mundial; els edificis de cinc plantes és el concepte de turisme familiar de classe mitjana i els edificis de deu, quinze, vint o més plantes, el desbordament de l'especulació urbanística amb l'excusa que així vindrien més turistes i l'entrada en vigor del concepte de la verticalitat com a joc de mans per justificar-ho: més gent vivint en menys espai. El truc que s'amaga és que no era necessari tant de turisme perquè els serveis d'infraestructura han de tindre la capacitat dels milers d'habitants verticals. Però els nostres governants sempre han considerat que si la població creixia era el símptoma que governaven bé, que era un èxit personal. Una enganyifa ben orquestrada que com a resultat té el desastre ecològic més gran que mai havia patit no solament Benidorm sinó tota la costa mediterrània. Ara bé, mentre ha durat la destrucció del litoral, els comptes corrents oficials i privats han augmentat desmesuradament. I tots ben contents, la veritat, per què ens hem d'enganyar? Solament una minoria ha vist que els beneficis no són més grans que la destrossa de l'ecosistema. I ja sabem que les minories no pinten massa si enfront tenen el capital. Ara, en l'any 2011, que ens trobem en temps de crisi econòmica a nivell mundial, ací tenim tot el litoral construït i sense possibilitats de seguir construint perquè no hi ha demanda ja que l'oferta és tan gran que ho fa impossible. L'ajuntament de Benidorm, com tots els altres de la comarca, es nodria de les taxes de les llicències d'obra per balafiar els pressupostos anuals en grans esdeveniments, entre altres coses, que no han aportat res a la ciutat; ara es troben en un atzucac perquè s'ha de mantindre el personal contractat i rebaixar els pressupostos, la qual cosa, políticament no aporta vots.

Però tornant al que estàvem, el que ara diem turistes es deien estiuejants, ara també es diuen des de les instàncies oficials, visitants. Els primers turistes que van vindre a Benidorm ho feien per raons sanitàries durant la segona meitat del segle XIX, hi venien a prendre banys de mar. Josep Pla explica el procés que podem aplicar a Benidorm en el llibre *La vida amarga* i més concretament en la narració *Amb el sol a l'esquena* quan al voltant dels anys 20 del segle passat va estar-se a la Costa Brava. Diu el nostre escriptor: *Els orígens turístics de la Costa Brava es troben a Hyères i a Cannes. Aquesta esplendor urbanística és una creació dels metges. En el curs de la segona meitat del segle passat (s.XIX) i en els primers anys d'aquest segle (s.XX) no hi hagué tuberculós ric en aquest continent... que no complimentés la recepta.* La segona onada de turistes són els industrials alcoians i la tercera, els estrangers i els madrilenys a partir de la dècada del cinquanta. Després, cap a la dècada dels huitanta, la massificació i la diversificació de l'origen dels turistes és exponencial fins a l'actualitat. Com hem dit més amunt, la tradició era que els turistes vingueren durant els mesos d'estiu i la resta de l'any cadascú del poble es dedicava als oficis de la terra i de la mar. Però a partir dels anys vuitanta en què pren volada l'ajuda a les persones majors perquè viatgen, Benidorm es reinventa i passa a tindre turisme durant tot l'any, la desestacionalitat que déiem més amunt. De fet, és una subvenció encoberta del govern de l'estat perquè els treballadors no passen a l'atur. El turisme europeu complementa la desestacionalitat. Una altra cosa seria parlar dels preus perquè hi vinguen els turistes.

El primer document oficial de l'ajuntament de Benidorm que parla del turisme diu: *Teniendo necesidad esta Villa de un paseo dentro de la población para solaz de las familias de la misma y forasteros que concurren en la estación de verano a tomar los baños de mar y habiendo sitio proporcionado en la playa de levante para la formación; habida consideración a la benéfica influencia que proporciona el arbolado a la población por la oxigenación del aire atmosférico redundando todo en beneficio de la salud, se presupuestan...* Era l'any 1862.

La veritat és que si ens posem en la pell del turista, Benidorm és el lloc ideal per passar uns dies. Té tot el que necessita per evadir-se sense tindre en compte ni l'edat ni l'economia personal. Hi ha tots els espais lúdics possibles per a tots els gustos, condicions i preus. Una altra cosa és parlar de com ha evolucionat el comerç fins arribar a les botigues de tot a un euro. Però això, no ens enganyem, forma part de la massificació necessària perquè Benidorm funcione.

Però també cal fer esment de la part humana, de la mà d'obra que ha fet possible que Benidorm siga el que és. Benidorm encara que sembla impossible ha estat un poble d'emigrants molts abans que el turisme substituïra el treball de la terra i de la mar. Benidorm s'ha format per persones vingudes de pobles de la comarca, principalment; de la Vila Joiosa, sobretot. Només hem de mirar els documents oficials dels segles XVII, XVIII i XIX. L'última onada de la gent de Benidorm que va emigrar va ser després de la guerra civil, durant els anys quaranta. A partir dels anys 60, la immigració andalusa i extremeña principalment, però també d'altres comunitats, comença a vindre a fer la temporada durant els mesos d'estiu en el ram de l'hosteleria. Però serà a partir de les dècades dels anys 70 i 80 del segle XX quan la construcció fa possible que no se'n tornen al poble, alternant ser obrer amb l'hostaleria. Els fills d'aquells primers immigrants van compartir l'escola i els jocs i es van integrar en la nostra societat com un més de nosaltres.

6 El Castell

Però tornem arrere de nou. Continuem al Castell del qual solament queda el nom històric, els documents que l'acrediten, uns canons i restes de la muralla.

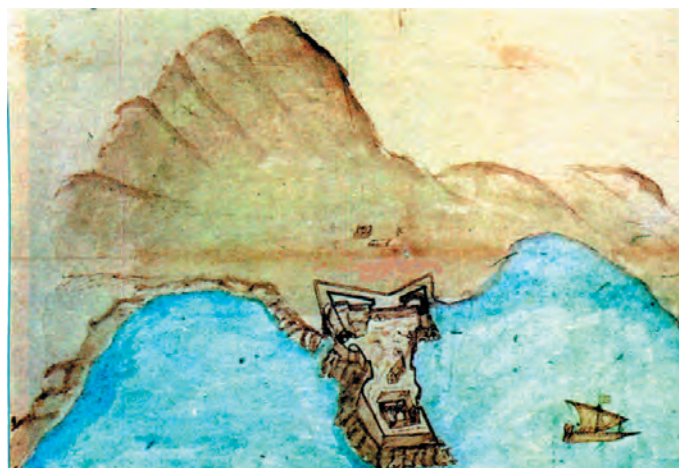

Foto 5. Projecte d'ampliació del castell de Benidorm per Vespasià Gonzaga, 1575

Foto 6. Restes de les muralles. Arnau Almiñana

Els canons sí que sembla que van ser els últims que van defensar el bastió i que arran l'ocupació de les tropes de Napoleó i posterior retirada van llançar-los a la mar i més tard foren recuperats. I també queden restes de la muralla a la part de ponent. Serà a primeries del segle XIX quan són enderrocades les muralles. El Castell com a defensa de la costa havia tingut importància des que l'almirall Bernat de Sarrià va fundar Benidorm el 1325. Era el lloc de salvaguarda, primer de les incursions àrabs, i, posteriorment, dels atacs dels pirates que pul·lulaven pel Mediterrani. Posteriorment, dins la línia de defensa, el Castell tenia dues torres de guaita, de vigilància, situades a l'est de la badia, a la serra Gelada, la torre de les Caletes que la podem veure mig enderrocada i l'altra, a l'oest, en terme de la Vila Joiosa, la torre de l'Aguiló, la qual ha estat reconstruïda recentment. La torre de les Caletes va ser construïda a mitjans segle XVI i no ha tingut la sort de ser reconstruïda per la municipalitat benidormina tot i ser l'edifici històric més antic de Benidorm.

Foto 7. Torre de les Caletes. Arnau Almiñana

Foto 8. La Replaceta. Arnau Almiñana

Foto 9. La plaça dels canons. Arnau Almiñana

L'actual estructura del Castell està formada per cinc espais: la plaça originària i una replaceta tocant la mar; des de l'any 2002 s'ha ampliat un nou recinte en enderrocar un edifici municipal; la placeta de Santa Anna i, finalment, la plaça de Castelar. Tot era el castell que a mesura que han passat els segles s'ha anat modificant. Els elements arquitectònics són ben particulars, l'origen dels quals s'accentua a partir de la remodelació de primeries del segle XX. La part central de la plaça del Castell és una pista de ball adornada amb una pèrgola. El pouet ens recorda l'existència de l'aljub del antic castell. És d'obligada visita baixar a la replaceta perquè contemplem la roca de la Tortuga i el Gos, escull que rep el nom per la forma que tenen les roques ixents encara que una haja desaparegut. Tenim un poema *El sarg vell* de Miquel Perez Zaragoza, *Miquel la Panadera*, escrit al voltant dels anys 20 que en parla:

Foto 10. El pouet. A. Almiñana

Foto 11. La Tortuga i el Gos. A. Almiñana

El sarg vell

*De la punta del Castell,
d'a on era rei i senyor,
vivint allí a la frescor,
vullgué emigrar el sarg vell.*

*Arreplegà l'equipatge
i es despedí molt plorós
de la Tortuga i el Gos
i al punt emprengué el viatge.*

*En aplegar a l'Alguer
s'encontrà l'amic Llobarro,
que, en oferir-li un cigarro,
li preguntà molt lleuger:*

*—A on vas tan determinat
carregat amb un caixó?
I li contestà: —Al Racó,
vaig a canviar d'estat.*

*—Pues mira, anem cap allà,
I, si a cas el temps em manca,
d'enfront de la Casa Blanca
me'n tornaré cap ençà.*

*Per a passar el camí
sense sentir-lo, xarrant
anaven de quant en quant
i el llobarro digué així:*

*—Vols jugar-te que conec
més peixqueres que no tu?
En la mar no hi ha ningú
que sàpia les que jo sé.*

—Coneixes la llampuguera?

—Qui no coneix eixe art?

De vore-lo estic ja fart.

—I els tirs, la bonyitolera,
la tarrafa i l'artó,

el bou, les peces de batre?

—Xe, xe, calla . M'aquinatre,
vindre'm en esta cançó!

*Tots els que ixen a peixcar
sé si peixquen a la canya,
al raoret, a l'aranya,
al besuc o al calamar.*

*I torbats en la xarrà,
en estar prop del Racó,
es veuen de sopetó
copats per una rallà.*

*Mes el llobarro, sabut,
en l'arena s'ha colgat
i d'allí dins amagat
al sarg li pregunta astut:*

—Coneixes este ball?

—Confesse que no Llobarro.

—Pues eixe és Toni Navarro
que t'ha copat en el rall.

Poema narratiu digne d'elogi, faula memorable que no solament ens recorda alguns topònims de la platja de Llevant sinó que fa un llistat de les arts de pesca, ara quasi desaparegudes.

Abans d'abandonar aquesta replaceta hem d'observar la punta del Canfali contemplar des d'aquesta posició l'escala per on hem baixat des de la plaça del Castell.

Foto 12. Punta del Canfali. Arnau Almiñana

Foto 13. Platja de Ponent. Arnau Almiñana

7 La platja de Ponent

De nou, dalt, a la plaça del Castell, a l'oest, la platja de Ponent. En primer terme, tocant el Castell, la platgeta del Mal Pas, nom provinent de la perillosa baixada fins a la mar abans de la construcció del moll l'any 1925 i que en un altre moment del passeig contemplarem amb una altra perspectiva. El moll sempre havia estat un espigó però des de fa uns quants anys és un espigó amb un resguard per a les barques. El Club Nàutic, tocant.

Foto 14. Platgeta del Mal Pas. Arnau Almiñana

La platja de Ponent comença al moll i si ens fixem, per entremig dels edificis, podem veure algunes cases del barri del Campo, topònim que respon per proximitat a primeries del segle XIX amb el cementeri, *camposanto* en castellà; la primera datació del topònim a l'abast és de 1804. El barri del Campo l'habitaven pescadors. Actualment, la platja de Ponent té un passeig que simula les ones. Des d'aquesta mateixa perspectiva encara podem veure el paisatge rural, la serra de la Cortina en primer terme i el Puig Campana, majestuós, darrere. També el parc d'atraccions Terra Mítica.

Continuant pel mateix passeig, tot i que la vista no alcança, cal esmentar les Fontanelles que com el nom indica són unes fontetes subterrànies amb la particularitat que l'aigua brolla a través de l'arena o de la mar segons l'època de l'any; és aigua dolça que en ple estiu està molt gelada.

Arribem amb la mirada a la Cala, zona que des del primer Pla General havia estat reservada perquè fóra residencial, on solament s'edificaren xalets, la qual cosa s'ha mantingut però també ha estat envaïda pels gratacels, dels quals n'hi ha un, de moment, que forma part del llistat de més alts del món o d'Europa, tan se val, la qüestió és, sinó el primer, un dels primers.

La Cala acaba en el tossal de la Cala on també acaba la platja de Ponent. En realitat no és una cala sinó un racó perquè la cala és la de Finestrat, situada més a l'oest, que tradicionalment se l'ha nomenada *les dos cales*, formada entre la punta de l'Aguiló i el tossal de la Cala. A la part alta del tossal existeixen restes d'un poblat ibèric, origen, possiblement, del *PĪNNA TŪRMI* per ser l'assentament humà que deuria haver-hi, almenys les restes arqueolòquiques així ho confirmen. Aquest poblat ibèric va ser pràcticament aniquilat pels especuladors urbanístics amb l'autorització dels ajuntaments de Benidorm i de Finestrat. Ara el que queda és una petita mostra de tot el que existia al tossal.

Foto 15. Les Fontanelles. A. Almiñana

Foto 16. La Cala. Arnau Almiñana

Foto 17. El tossal de la Cala.
Arnau Almiñana

Durant els anys cinquanta es van començar a fer excavacions arqueològiques i fruit de tot allò va ser el descobriment d'un pebeter de la deessa Tanit que roman al Museu Arqueològic d'Alacant. També es va desenterrar un bou, el qual es troba per alguna dependència de l'ajuntament de Benidorm.

Tornem la vista al Castell i dirigim-nos per la plaça de Castelari travessem el tunel que separa aquesta plaça amb la de Sant Jaume i endinsem-nos en poblat. El nom de la plaça és pel polític espanyol Emilio Castelar, de tendència liberal i un dels presidents de la primera República espanyola, que va estiuejar durant cinc anys a Benidorm. Segurament aquest passatge era la porta d'entrada en aquesta part del primitiu castell.

La plaça de Sant Jaume és rectangular i en un extrem està l'església de Sant Jaume i Santa Anna i a l'altre fita amb el penya-segat de la punta del Canfali des d'on es pot continuar observant la platja de Llevant. A mà esquerra tenim l'Hotel Canfali que en els seus orígens va ser un xalet d'estiueig de la família alcoiana Payà. Era una mansió que en el seu moment, a primeries de la dècada dels anys 20

causava impressió no solament per la dimensió sinó pel tipus d'arquitectura i perquè va ser capdavanter en la utilització del formigó. Durant la guerra civil, el govern de la República va instal·lar-hi un hospital. Encara es conserva l'escala que els propietaris usaven per baixar a la platja.

Foto 18. Deesa Tanit

Foto. 19. L'església de Sant Jaume i Santa Anna Arnau Almiñana

L'església de Sant Jaume i Santa Anna presideix la plaça on se celebren els actes religiosos de les festes patronals, les quals són el segon diumenge de novembre en honor a la patrona de Benidorm, la Mare de Déu del Sufragi. El nom original és Naufragi tal i com apareix inicialment en algun document eclesiàstic però la mateixa autoritat eclesiàstica el va canviar per Sufragio que traduït al valencià, en principi seria *Sufragio* i posteriorment i col·loquialment Sofratge, ortografiat així arran de l'any 1976, el qual no significa res. La primera documentació de l'església data del segle XV si bé l'actual edifici és del segle XVIII. Ara mateix, acaben de modificar la façana principal tot afegint-li dues columnes.

La imatge de la verge va ser trobada a la platja l'any 1740 per uns xiquets que buscaven els claus del llondro que havia estat cremat per si duia la pesta ja que en el moment del salvament del naufragi no van trobar cap mariner a bord tal i com s'explica en l'expedient judicial del salvament. La imatge es conserva a la capella de la Mare de Déu. La documentació del salvament del llondro va ser descoberta per l'historiador Pere Maria Orts i Bosch a l'arxiu històric de Simancas. L'Associació *La Barqueta* escenifica aquest fet el dissabte de festes a la platja de Ponent.

L'església de Sant Jaume i Santa Anna és el segon edifici més antic que es conserva a Benidorm, l'altre, mig en runes per a vergonya de tots, és la torre de guaita de la punta de les Caletes, dita també del Cavall, de la qual ja hem parlat. Convé visitar la capella de la Mare de Déu dels Dolors, situada al lateral dret de l'altar major on podrem contemplar una pintura de Jesucrist coronat d'espines portant la creu, pintat a finals del segle XVI o primeries del XVII pertanyent a l'escola de Joan de Joanes. També és pertinent contemplar les escultures i pintures de les altres capelles.

Foto 20. Cases del carrer Alacant. Arnau Almiñana

Eixim de l'església per la porta lateral que dóna al carrer del Mal Pas i a uns quants metres, al cantó amb el carrer de la Santa Faç, descobrim el Restaurant del Mal Pas del qual parlarem més avant. Entrem a la plaça de la Senyoria que es troba just a la part posterior de l'església. La creu dedicada als mariners ofegats, obra de l'escultor Juan de Ávalos, presideix la plaça, entre altres elements. De la plaça, cal observar el tipus de disseny. El paviment de pedretes, cinques de platja sense arena, que formen dibuixos.

Ara és el moment de dir que Benidorm, lluny de la creença que havia estat un poble de pescadors, que també ho ha estat, ha tingut un passat de navegants, sobretot en la marina mercant, tant en les vies marítimes mediterrànies com transatlàntiques. Un dels carrers de Benidorm està dedicat al marquès de Comillas, propietari de la companyia naviliera *Compañía Transatlántica*, on els nostres avantpassats van exercir des de capità fins a mariner. Així mateix, cal destacar les almadraves, tant de l'Atlàntic com del Mediterrani, on també van exercir el seu ofici els nostres avantpassats.

Aprofitant que ens trobem tocant al carrer d'Alacant coneixerem el barri de les Roques, en el qual encara es mantenen en peu les cases d'abans del turisme però reformades i acondicionades, enmig d'altres edificis nous com és característic en tot Benidorm, tot i que cada vegada menys. Són carrers que naixen en forma de ventall des del Castell i baixen fins a la plana on acaben, al carrer del Passeig de la Carretera, a excepció del carrer de Metge Cosme Bayona i el carreró dels Gats. Al llarg de tots aquests carrers hi havia penjades de les façanes macetes de plantes que l'alcalde Pere Zaragoza va idear per embellir el poble durant els anys 60. El topònim del carrer d'Alacant el determina l'eixida cap a aquesta ciutat.

Foto 21. Placa del Carrer. Arnau Almiñana

Foto 22. Carrer de la Costera del Barco. Arnau Almiñana

En paral·lel, tallant-los, tenim el carrer dels Quatre Cantons que acaba al carrer del Conestable Zaragoza i comença al Torrejó, a la platja de Llevant.

Pel carrer dels Quatre Cantons ens dirigim, a mà dreta, costera avall, cap al Torrejó però primer ens trobem la plaça de la Constitució, la qual popularment es diu plaça del Calpí per haver-hi hagut durant molts anys un bar amb aquest nom. La Constitució és la de 1812 i molt abans es deia plaça de l'Hostal per trobar-se l'hostal del poble. Hi ha un passatge en el nou edifici des d'aquesta plaça al carrer de *Santo Domingo*, del qual parlarem després, que recorda l'entrada de carruatges. La geometria d'aquesta plaça i el traçat del carrer dels Quatre Cantons en paral·lel al Castell i en costera ens du a pensar en la possibilitat de l'existència de l'antiga muralla del Castell que arribava fins al Torrejó tot vorejant el carrer dels Quatre Cantons. El tercer dissabte de novembre, una setmana després de les festes patronals, en aquesta mateixa plaça, els veïns organitzen la festa de la Carxofa, reviscolada a partir de la democràcia. La tradició diu que tot va començar perquè després de tant de menjar carn en les festes patronals calia menjar verdura. La festa consisteix, bàsicament, a construir una carxofa de paper que dins té llaminadures i carxofes. En aquesta mateixa plaça tenim el carrer de la Costera del Barco, el nom del qual molt abans era de la Pau. Aquest carrer està format per esgraons empedrats del mateix estil que la plaça de la Senyoria. Si hi pugem una mica trobarem una placa amb una inscripció que recorda els mariners de Benidorm que estava acompanyat d'un vaixell penjat, un exvot, fins que les inclemències del temps i l'abandonament municipal el van mig afonar fins al punt de despenjar-lo i de les drassanes mai no hi ha tornat. L'almirall Julio Guillén Tato n'és l'autor. Nascut a Alacant, tenia una casa a la partida de l'Almafrà on passava els estius

Foto 23. Placa a la memòria dels mariners de Benidorm. Arnau Almiñana

Va ser director del *Museo Naval* de Madrid, membre de la *Real Academia Española de la Lengua* i de la *Real Academia de la Historia*. Són nombrosos els llibres i articles que va publicar; va participar en el I Congrés d'Història del País Valencià i com a defensor de les nostres tradicions cal dir que usava la nostra llengua per parlar i escriure i quan es trobava a la casa de la partida de l'Almafrà tenia hissada la senyera amb la qual va ser soterrat.

No deixarem la plaça sense recordar que abans del Benidorm turístic, el mercat es feia en aquesta mateixa plaça i al carrer que hi toca, dit carrer de Martínez Oriola i anteriorment de la Sala Constitucional, col·loquialment carrer de la Sala, perquè a la primera casa hi havia l'ajuntament durant el segle XIX i al costat la pescateria; també al carrer de la Travessia de Sant Miquel que ara es diu de l'Alcalde Jaume Ferrer es posaven parades fins que es va construir el mercat municipal que va fer desaparèixer aquest mercat de carrer. En el lèxic benidormí perdura *anar a la plaça* per dir anar a comprar al mercat.

La poetessa nord-americana Sylvia Plath i el seu marit, el també escriptor, Ted Hughes van passar la lluna de mel, l'any 1956, a Benidorm i tant ell com ella parlen d'aquesta part de Benidorm. En el poema *Fiesta Melons*, Sylvia Plath escriu sobre els melons de tot l'any i dels melons d'aigua que veu al mercat. Ted Hughes, dins del llibre *Cartes d'aniversari* en el poema *Drawing* diu, entre moltes altres coses, les següents:

..., *El temps s'obria*
mentre dibuixaves el mercat de Benidorm.
 ...*La gent de les parades*
venia a veure si els havies pintat bé.
Seien en aquells graons, amb espardenyes d'espart,
feliços. La novetat que havíem estat com a turistes
s'havia esvaït, i ara ja conexíem
tots els racons de la ciutat

...

*va fer realitat el dibuix
d'un mercat que dormia encara
a l'Edat Mitjana, poc abans,
de despertar-se i desaparèixer
sota els crits d'un milió de nòmades estiuencs
i d'un penya-segat d'hotels fabulosos...*

Amb Sylvia Plath tornarem quan arribem al carrer de Tomàs Ortuño, el meu carrer i el d'ella i veïna mentre va ser a Benidorm.

Eixim de la plaça en direcció al Torrejó i ens trobem el carrer de *l'Alameda* (=albereda) que actualment es diu de l'Alcalde Pere Zaragoza. En temps passats, era el carrer principal del poble, de fet era el carrer més ample que hi havia abans de 1956 i era un dels principals focus de la vida social. Tindre una casa a *l'Alameda* era signe de família benestant. El carrer Major confronta amb *l'Alameda* i puja o baixa, segons com es mire, fins a la plaça de Sant Jaume i acaba just a *l'Alameda*, on s'eixampla.

Continuem el trajecte fins arribar al Torrejó però abans ens trobem la plaça de Canalejas. El nom es va posar perquè la família Canalejas hi tenia una casa d'estiu. En formava part el polític espanyol José Canalejas. Leonor Canalejas, la germana, va deixar la casa a Benidorm perquè es construïra un col·legi i en el cas que el col·legi s'edificara en un altre lloc havia de dur necessàriament el nom de Leonor Canalejas, com així ha estat. El col·legi es va construir al barri del Calvari amb el nom de *Grupo Escolar Leonor Canalejas*. En l'antic edifici es va construir un nou edifici que va albergar l'ajuntament i actualment se n'ha construït un altre per a dependències municipals.

Foto 24. Placa del carreró dels Gats. Arnau Almiñana

Foto 25. Carreró dels Gats. Arnau Almiñana

Foto 26. Dibuix d'un esgrao del Carreró del Gats
Arnau Almiñana

En aquesta mateixa plaça comença el carreró dels Gats que també està construït amb esgraons amples del mateix estil que el carrer de la Costera del Barco i la plaça de la Senyoria i amb dibuixos i té la particularitat de l'estretor en un determinat punt. Acaba en les proximitats de la plaça de Sant Jaume. El significat hem de considerar-lo descriptiu per la quantitat de gats que hi campaven per ser la part posterior de les cases dels carrers Major i del Metge Cosme Bayona anteriorment carrer del Forn.

Foto 26. Blocs de ciment del Torrejón. Arnau Almiñana

Finalment, arribem al Torrejón, a la plaça del Torrejón, i contemplem a peu pla la platja de Llevant. El nom prové, segurament, del torrelló que deuria haver-hi del qual res no se'n sap si no és pels plànols del projecte del castell que existeix. El Torrejón, sense més, és el nom que usem per designar aquesta part de Benidorm. Si mirem fotos de primeries de segle XX podem observar com ha evolucionat i com ni la platja ni la mar tenia cap mur que la parara, com ara té. Si mirem la platja, depenent de l'època de l'any, i si hi ha hagut temporal de llevant, podem observar uns blocs de ciment que fan de parabanda perquè els cops de mar s'amortitzen.

Foto 27. Edifici Senabre. Arnau Almiñana

Aquesta obra es va fer arran de les destrosses que produïen els temporals de llevant en el mur de contenció del passeig. Actualment, gran part de la plaça és una terrassa dels bars i restaurants. En aquesta mateixa plaça es manté en peu l'edifici anomenat de Senabre, edifici construït als anys 30 amb lleugeres influències de l'Art-Decó i que conserva l'aspecte original.

L'Hotel Bilbaíno, al cantó d'aquesta plaça, el considerem com el primer hotel de Benidorm que es manté en el mateix lloc i realitza la funció hostalera des que es construïra el primer edifici.

Arribats en aquest punt, ens trobem dins dels límits del Benidorm preturístic, és a dir, el que manté l'estructura urbana d'abans de 1956. A uns quants metres més enllà, en direcció al racó de l'Oix, comença l'expansió urbanística de llargues avingudes i edificis de nova construcció que hem vist des del Castell, res que el turista no haja vist. Però arribarem al límit que és l'avinguda de Martínez Alejos, a partir de la qual comença el Benidorm que va generar el desenvolupament del PGOU de l'any 1956.

Aquesta avinguda va ser fins, aproximadament, els anys 80 el centre de tot però actualment, llevat d'alguna excepció, les botigues majoritàriament són de preus barats, res a veure amb el punt de referència que tenia el turisme en aquesta avinguda; de la mateixa manera que els bars i les cafeteries.

Foto 28. Placa del carrer del Pal. Arnau Almiñana

Però sí que conserva l'ús de l'espai públic perquè els bars posen taules i cadires tan si fa bon temps com si no. I pugem fins arribar a la rosa dels vents que hi ha al terra just en l'encreuament amb el carrer del Gambo que és on ara es troben les botigues i el nivell econòmic que en un altre temps tenia aquesta avinguda de Martínez Alejos.

I just enfront del carrer del Gambo tenim el carrer del Pal, el nom del qual es deu a la fàbrica de cordells que hi havia i tornem a endinsar-nos pel Benidorm de carrers estrets. I només entrem al carrer del Pal s'eixampla perquè durant el segle XIX hi havia la plaça de Sant Josep, ara oblidada, i ens trobem amb la capella i el col·legi que regenten les germanes de la Doctrina Cristiana, el qual és una deïxa al poble de Benidorm de la família Cortés-Roig. Girem pel primer carrer, el carrer de l'Alt, el nom del qual es deu a què fa una mena de pujadeta, a penes visible actualment. Ens trobem en el lloc exacte si és l'hora d'esmorzar per tastar, després del llarg passeig, uns dels menjars típic del Benidorm de sempre, al Bar El Maño, la cuinera del qual, Paula, elabora, com si foren fetes a casa, les coques farcides de tomaca o bleda o la coca a la calda. Més que dir els ingredients, cal tastar-les per conèixer el Benidorm gastronòmic que a penes si es promociona en les guies turístiques i en alguns restaurants de la ciutat. És una manera, també, de conèixer Benidorm, no diré el Benidorm autèntic perquè negaria l'evolució històrica que han implementat els costums i la forma de ser nostra, però sí que afirma que qui vulga sentir-se com a casa, ha de conèixer i assaborir els nostres menjars. Però si no ens volem parar, ens les en podem emportar perquè uns metres més amunt tenim una altre bar, el de Maties, de recent apertura, en el qual podrem assaborir un altre dels menjars típics de Benidorm com és el bollo a la paleta, el qual també

Foto 29. La Palmera. Arnau Almiñana

ens el podem endur, entre altres picadetes típiques com les faves sacsades. I així continuem fins arribar a l'*Alameda* i a mà dreta tenim la plaça de la Creu, coneguda com la Palmera perquè des de temps immemorials hi havia una palmera i és el lloc de quedar per vore algú; actualment, són quatre le palmeres. Ens trobem a l'entrada a Benidorm del camí Reial de València i posteriorment la carretera general Alacant-València i ara carrer del Passeig de la Carretera, el primer nom del qual va ser carrer de la Mar.

Ens dirigim ara pel carrer del Passeig de la Carretera. Si haguérem triat el carrer de Sant Roc ens hauríem endinsat pel barri del Calvari, els carrers del qual formen un enreixat urbà i on, també, encara es mantenen en peu cases del Benidorm preturístic amb noves edificacions. La mescla d'edificis de nova planta amb alguna casa antiga és una constant de tot el casc antic de Benidorm. El carrer del Passeig de la Carretera és un seguit de botigues de tota mena i preu. Tot i haver desaparegut, cal recordar la botiga de fotografies de Quico, el fotògraf, tocant el carrer Panaders. Francisco Pérez Bayona, conegut com *Quico el fotògraf*, és l'autor de la major quantitat de fotografies de Benidorm i les seues gents que tenim a l'abast des dels anys 60. Fruit del seu treball tenim la recopilació en les exposicions *Benidorm i benidormers dels anys 60* (1996), *Persones/Personatges. Cent retrats de benidormers dels 60* (1999) i *Benidorm, al cor i al visor* (2002). Cap a la meitat del carrer, tenim l'antic edifici de Telègrafs, el qual es conserva intacte perquè és una botiga de roba. Avancem fins al pròxim encreuament de carrers i ens trobem a la boca del Calvari, el formen el carrer de *Santo Domingo* i el

carrer de Tomàs Ortuño amb el carrer del Passeig de la Carretera que els travessa. Al cantó dret es trobava l'edifici que la família Ortuño va donar a Benidorm i que posteriorment va ser l'ajuntament fins a l'últim terç del segle XX i que actualment ha estat enderrocat per construir-ne un de nou.

Un dels components de la família Ortuño, Emilio Ortuño Berte, va ocupar l'any 1908 el càrrec de director general de Correus i Telègrafs on entre altres tasques va implantar les bústies de correus a les ciutats; posteriorment va ocupar el silló de ministre de Foment entre altres ministeris de governs conservadors; durant la dictadura de Primo de Rivera va ser designat membre de l'Assemblea Nacional. Tomàs Ortuño Orts, pare de l'anterior, va exercir de diplomàtic i també ocupà càrrecs polítics.

El carrer de *Santo Domingo* (Sant Doménec, deuria ser) arriba a l'hostal de què parlàvem en un altre moment, era, segurament, l'entrada a Benidorm dels carruatges que venien en direcció Alacant i València pel camí Reial o de l'interior de la comarca a través del carrer de Tomàs Ortuño que era primer un assagador i després la carretera Alacant-Pego.

Tot i que no passem de la Boca del Calvari, sí que cal dir que el carrer de Tomàs Ortuño és el meu carrer i el del catedràtic i membre de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, Rafael Alemany Ferrer, i també, mentre hi va viure, de Vicent Llorca Zaragoza, director de la Biblioteca del Senat i, també, de Simeón Nogueroles, l'altre gran fotògraf de Benidorm, del qual s'exposarà la seua obra fotogràfica en no molt de temps.

Foto 30. Antic edifici de Telègrafs.
Arnau Almiñana

Foto 31. L'Ajuntament vell. Arnau Almiñana

Foto 32. Xarxieres situades al mateix lloc que Sylvia Plath les veuria. Foto de primeries dels anys 62 cedida per Paquita Berenguer

També cal dir que el carrer de Tomàs Ortuño va ser descrit per la poetessa nord-americana Sylvia Plath en la poesia *The net menders* (*Les xarxieres*). Aquest poema, la traducció, el vaig trobar en BENIDORM BOLETÍN DEL AYUNTAMIENTO DE LA VILLA, corresponent a juny de 1961 i vaig escriure un article per a la *Revista de Festes Majors Patronals*, de l'any 2007, en què a partir del diari personal, les cartes a sa mare, aquesta poesia i les de l'aleshores marit, Ted Hughes, explicava l'estada a Benidorm. Ara ha estat reeditat en el núm. 6 de la revista *Sarrià*.

En síntesi, la poetessa descriu com unes dones fan xarxa enmig del carrer i al mateix temps descriu com és el carrer de Tomàs Ortuño el mes de juliol de l'any 1956. Sylvia Plath dibuixa un Benidorm real des d'una visió poètica, que si no ha estat la primera en fer-ho, que possiblement sí, té la capacitat de traduir en poesia elements quotidians acompanyats de metàfores que els eleven a la categoria sublim del vers. En qualsevol cas, és un honor que una poetessa com Sylvia Plath deixara constància del seu pas per Benidorm amb poesies com la que acabem de llegir.

Continuem pel mateix carrer del Passeig de la Carretera fins al carrer de la Santa Faç però abans d'endinsar-nos-en, caminem una mica més endavant fins arribar al parc d'Elx, el nom del qual, hem de suposar que es deu a la quantitat de palmeres que hi ha perquè en l'acta del ple municipal en què s'imposa no s'explica el motiu però sí el canvi de nom perquè abans es deia passeig de *Colón*.

Foto 33. Antic edifici del Pòsit de Pescadors.
Arnau Almiñana

Situats en aquest punt, podem contemplar el moll i la platja de Ponent de nou, la qual si arriba on ens trobem és perquè es va construir el moll l'any 1925, com ja havíem dit des de la perspectiva del Castell, perquè sinó continuaria arribant la mar fins ací. També veiem l'edifici que era el Pòsit de Pescadors i que ara és el *Centre Cultural Marítim*. En aquest punt, fa uns anys s'ha condicionat el voltant i ha aparegut la placeta dels Tarrafers en homenatge als pescadors de tarrafa. Aquest art de pesca consisteix a pescar peix blau, sardines i aladroc, sobretot, durant la nit amb unes barques amb fanals i amb xarxa. Durant les nits es podia veure una filera de llumetes en l'horitzó de les tarrafes mentre pescaven. I ara, caminant pel passeig de *Colón*, és el moment d'explicar per què aquesta part de Benidorm és diu barri de les Roques i ho fem mirant en direcció al moll i comprovem com els edificis estan construïts sobre roques, per això el nom del barri de les Roques. I si arribem al final del moll, veurem l'escala del Mal Pas i compredrem el nom. I també veurem la platgeta del Mal Pas, les restes de la muralla i el Castell.

Foto 34. Tarrafa. Quico

Foto 35. Escala del Mal Pas. Arnau Almiñana

Ara hem de fer marxa arrere per arribar al carrer de la Santa Faç però abans hem de girar la vista a l'esquerra i veure la costera del Campo lloc tradicional on es despedia el dol camí del cementeri i entrada al barri del Campo. Tocant aquest carrer podem veure una font d'aigua potable que durant uns anys van ser instal·lades per tot el poble.

Arribem al carrer de la Santa Faç i pugem en direcció al Castell i ens trobem una capelleta amb la imatge de la Santa Faç, la placa commemorativa és posterior a la imatge; no és l'única existent en d'altres carrers dedicats a sants.

Foto 36. Font de la Costera del Campo. Arnau Almiñana

Foto 36. Capelleta de la Santa Faç. Arnau Almiñana

S'ha fet l'hora de dinar i res millor que descobrir els menjars de Benidorm al Restaurant El Mal Pas. Paco, el propietari, i la seua dona, Trini, que és la cuinera, ens poden deleitar amb qualsevol dels menjars tradicionals de Benidorm. D'aperitiu: olives xapades amb tomaca i anxoves, sépia a la planxa, caragols amb ceba, sang amb ceba, escabeig d'aladroc, peixet fregit de la badia, tonyina fresca a la planxa, escabeig de tonyina i un llarg etcétera. De primer plat podem triar pilotes, arròs amb fesols i nap, arròs amb cigrons o qualsevol altre tipus d'arròs amb peix, inclòs arròs amb paella de verdura, de peix o de marisc; si és divendres tenim, també, bollos a la paleta. De beguda, els vins a triar o aigua que fa la vista clara.

A pocs metres d'on ara ens trobem, al carrer de Sant Llorenç, també tenim el Restaurant La Portuguesa on podem assaborir deliciosos arrossos a l'estil benidormí cuinats per Joan el de la *Portuguesa*.

I si després de dinar encara tenim més ganes de caminar, ho podem fer pel passeig de la platja de Llevant en direcció al racó de l'Oix o bé pel passeig de la platja de Ponent, direcció la Cala. Però, si anem per la platja de Llevant, cal que ens aturem a degustar l'exquisida orxata o l'aigua llimó o un blanc i negre a l'orxateria Sirvent, situada a l'Edifici La Gavina, si és que trobem taula perquè la clientela és nombrosa i les vistes al passeig són impagables pel trànsit humà que hi ha.

El passeig que hem fet quedaria incomplet si no contemplàrem Benidorm de nit des del Castell. Els milers i milers de llumetes que apareixen en totes les direccions ens poden donar una visió enlluernadora. Tampoc hem de deixar de mirar la mar i, fins i tot, més enllà, cap a l'oest, i vorem en primer terme la Vila Joiosa fins arribar a Alacant i si tenim bona vista descobrirem el far de l'illa de Tabarca. I si tenim la sort que és nit de lluna plena, la badia s'omplirà de llum i veurem l'illa i la poesia fluirà.

Benidorm és turisme però si mirem atentament trobarem més del que les guies de viatges i les agències ofereixen als turistes i fins i tot més del que en aquesta ruta hem pogut veure perquè no és l'única però sí que potser la que més s'endinsa per l'essència del Benidorm que perdura dins del Benidorm turístic.

El passeig s'ha acabat i la conversa també. Ara és el moment d'usar les noves tecnologies i explicar a familiars, amics i coneguts les impressions, fotografiades o no, que hem sentit. És el moment, també, de l'anàlisi o simplement de recordar per on hem passat i què hem vist i de sentir-nos satisfets, o no, de la informació rebuda. Siga el que siga, ens haurem transformat de turistes en viatgers perquè haurem mirat i entès a poc a poc el paisatge urbà del passeig, que era, en definitiva, el que volíem

Foto 38. Plànol de la ruta